

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת יתרו תשפ"ג ❖ גליון תקט"ז

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

ביש כמה מוהלים ונשבע שלא למול, האם חשיב נשבע לבטל את המצוה.

א. יכול על ידי אחר

הנה להאמור מבעלי התוספות לא חשיב נשבע לבטל את המצוה.

ב. נשבע לא להיות שליח ציבור

אמנם מתשובות תשב"ץ (ח"ב סי' קס"ג) יש להוכיח דחשיב נשבע לבטל את המצוה, דהנה נשאל התשב"ץ (שם) על אחד שנשבע שלא להיות שליח ציבור האם השבועה חלה, והשיב, דאף ששבועה חלה על מצוה דרבנן ותפילה היא דרבנן, אבל כאן שהשבועה היתה שלא לעבור לפני התיבה נראה שהיא מצות עשה מן התורה, שהרי עובר לפני התיבה כדי להוציא הרבים ידי חובתן בדברים שבקדושה שהוא מן התורה, [שהרי בדברים שבקדושה אמרינן בגמרא ברכות (כ"א ב') מנין שאין היחיד אומר קדיש וקדושה, שנאמר וינקדשתי בתוך בני ישראל, כל דבר שבקדושה אין יכול לאומרו בפחות מעשרה. וכמו כן לעבור לפני התיבה הוה דאורייתא מחמת קריאת התורה, שהוא מצות עשה מן התורה היא, שאפילו ברכת התורה לפני היא מן התורה], וכיון שלעבור לפני התיבה יש בו מצוה מן התורה להוציא הרבים בדברים שבקדושה, אם כן הנשבע שלא לעבור לפני התיבה הוא כנשבע שלא לאכול מצה של מצוה שלא חלה עליו שבועה וחייב לאכול מצה.

חזינן דאע"פ דגם אדם אחר יכול להיות שליח ציבור, מכל מקום חשיב נשבע לבטל את המצוה. [ועיין עוד מה שהבאנו בגליון פרשת ויחי תש"פ אמאי לא חל מצד הא שכולל שאר חלקי התפילה שהם דרבנן].

ג. נשבע שלא לייבם

תו איתא בתשובות תשב"ץ (ח"א סי' ק) דהנשבע שלא לייבם לא חיילא שבועתו אף דיכול לחלוץ. וכן הנשבע שלא לחלוץ לא תחול שבועתו אע"פ שיכול לייבם. וכעין הא דאמרינן (מדרס ח"א) דהנשבע שאשכים ואשנה פרק זה, הוה מושבע ועומד מהר סיני, דנהי דיכול ללמוד פרק אחר, מכל מקום בפרק זה יש מצוה.

חיוב קידוש דאורייתא

הנה כתבו קמאי (תוספות נזיר ד' א' ד"ה מאי) דהחיוב לקדש על היין הוא רק מדרבנן, אבל מן התורה בעינן שיקדש רק בדברים, וגם לא בעינן נוסח דידן דקידוש.

והנה אם אין לו יין או פת, אכתי חייב בקידוש מן התורה. ויש לעיין האם בכהאי גוונא סגי שיאמר נוסח דמהני רק מדאורייתא.

א. שורש הספק

שורש הספק, מי אמרינן דחייב לומר כל הברכה דרבנן כמו שחכמים תיקנו, או דילמא נימא דכיון דבלאו הכי לא יקיים הדרבנן כתיקונו, דהרי אין לו יין או פת, שוב חוזר להחיוב דאורייתא וסגי שיאמר הנוסח דמהני מדאורייתא.

והנה מבואר במאירי (ברכות נ"ב א' ד"ה ולענין פסק) דבאין לו יין יאמר כל הברכה של הקידוש בלא כוס. [וכתב שהרי מצינו קידוש בלא כוס למי שהיה יושב ואוכל וקדש עליו היום].

זכור את יום השבת

זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (כ"ח)

איתא בגמרא פסחים (ק"ו א') דילפינן מהכא מצוות קידוש דאורייתא, שזכרהו על היין בכניסתו.

ואיתא בבעלי התוספות (מונא בתוספות השלם על התורה פרשת יתרו) "זכור" בגמטריא "רגל", כלומר זכרהו קודם לרגל, כי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ולכאורה הכוונה כשחייב גם לעלות לרגל וגם לקנות יין לקידוש, ואין לו מספיק כסף לשניהם, אמרינן דקידוש קודם מפאת תדיר.

אבל לכאורה הדבר צריך עיון גדול, דהא דעת רוב הפוסקים דקידוש דאורייתא סגי באמירה, והא דבעינן לקדש על היין הוה רק מדרבנן, ואם כן בפשוטו ראוי שיקדש שלא על היין ויעלה לרגל, כיון דעליה לרגל דאורייתא.

אלא נלענ"ד לבאר דברי התוספות באופן אחר, דאין כוונתם דקידוש על היין קודם לעליה לרגל, אלא כוונתם דבנוסח הקידוש יש להזכיר קודם שבת ואחר כך יום טוב מפאת תדיר ואינו תדיר.

אחר יכול לקדש

הנה כתבו בבעלי התוספות על התורה (מושב זקנים שמות שם) דאף להסוברים דקידוש על היין דאורייתא, (כמבואר בפירוש המיוחס לרש"י בנזיר ד' א'), מכל מקום אם נשבע שלא לשתות יין, אינו שבועה לבטל את המצוה, דהרי אינו מושבע ועומד מהר סיני שהוא עצמו ישתה מהיין דהרי יכול ליתן לחבירו.

הנה דברי בעלי התוספות הם לבאר הגמרא בנזיר, דהנה איתא בגמרא נזיר (ג' ב') דרבי שמעון יליף מקרא "מיין ושכר יזיר" שנזיר אסור אף ביין שמצווה לשתותו. ומקשינן בגמרא אמאי בעינן קרא דנזיר אסור ביין של מצוה, דהיינו קדושתא ואבדלתא, הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני.

וביארו בתוספות (שם ד' א' ד"ה מאי) דכוונת הגמרא להקשות בלשון תמיה, וכי מושבע ועומד מהר סיני, הרי דנהי דקידוש היום דאורייתא, מכל מקום החיוב לקדש על היין לאו דאורייתא, דזכרהו על היין אסמכתא, ואם כן למה לן קרא למעוטי.

אמנם בבעלי התוספות הני"ל כתבו דלהסוברים דקידוש על היין דאורייתא (כשיטה המיוחס לרש"י שם), כוונת הגמרא להקשות, וכי מושבע ועומד מהר סיני שהוא עצמו ישתה מהיין, והרי יכול ליתן לחבירו.

יכול על ידי אחר

הנה להאמור יש לדון בנשבע לבטל המצוה ויכול על ידי אחר, כגון

ג. נידון ערוגת הבשם

הנה כעין זה דן בערוגת הבשם (אוי"ח סי' ב') בשמיני של סוכות, שמצוות סוכה רק מדרבנן, ואין לו אלא סוכת נסרים דפסולה מדרבנן וכשירה רק מן התורה, האם חייב לשבת בהאי סוכה.

דבשלמא כשחייב במצוה מדאורייתא, אם אינו יכול לקיים המצוה באופן שייצא מדרבנן, עכ"פ יקיימנו באופן שייצא מדאורייתא, אמנם היכא דבין כך אינו חייב אלא מדרבנן, אם כן נימא דאינו חייב, דהרי מדאורייתא אין כאן שום מצוה, ומדרבנן הרי לא מצי לקיימו כתקנת חז"ל. ואסיק דבאמת אינו חייב. [והביא רמב"ם מריטב"א בסוכה (י"ד ב'). וכתבנו במקום אחר דיש לעיין בדבריו ובראייתו].

מעתה יש לדון דתליא בהכי גם נידון הנ"ל בקידוש, האם חייב בהחוב דרבנן לומר כל הנוסח של קידוש, באופן דבלאו הכי אינו מקיים החוב דרבנן כתיקונו דהרי אינו מקדש על היין.

ג. בחייב מדרבנן לקדש שלא במקום סעודה

הנה מקשינן בגמרא פסחים (ק"א א) אמאי עושין קידוש בבית הכנסת אע"פ דאינו במקום סעודה. [ומתרגינן דהוה במקום סעודה להאורחים שאוכלים בבית הכנסת].

והקשה ברא"ש (פסחים פ"י סי' ה') מהו קושיית הגמרא, הא יש לקדש בבית הכנסת כדי להוציא מי שאינו יודע לקדש בביתו כדי שעכ"פ יצא ידי חובת קידוש דאורייתא. ואלא הוכיח מהכא דהא דאמרין דאין קידוש אלא במקום סעודה הוה דין דאורייתא, נמצא דאם אינו במקום סעודה לא יצא ידי חובתו גם מדאורייתא.

והקשה הגרע"א (גליון סי' רע"א על מג"א סק"א) על דברי הרא"ש, הרי הקידוש בבית הכנסת אינו אלא מדרבנן, כיון דהקידוש דאורייתא כבר יצא בתפילה. [ומוסיף הגרע"א דדוחק לומר דדילמא מקדשין בשביל אותם שאין יכולים להתפלל. וגם לכאורה לאו דוקא תפילה אלא דכל שמוזכר שבת ואומר שבתא טבתא גם כן יוצא, דמכל מקום הזכיר שבת].

ד. קושיית הגרע"א תליא בהנ"ל

הנה לכאורה קושיית הגרע"א תליא בנידון הנ"ל, דבשלמא אם נימא דחייב לקיים הדרבנן באופן דמהני דאורייתא, [דלא כמסקנת ערוגת הבשם], לכאורה מיושב קושיית הגרע"א, דאע"פ דיצא כבר קידוש דאורייתא בתפילה מכל מקום הא עדיין חייב בקידוש מדרבנן על היין, ואם קידוש במקום סעודה אינו אלא מדרבנן, אם כן חייב לקדש כדי שעכ"פ יקיים הדרבנן לומר הנוסח של הקידוש.

אמנם אם נימא כהצד הנ"ל דבכהאי גוונא אינו חייב בהדרבנן, כיון דבלאו הכי אינו יוצא ידי חובתו מדרבנן, [וכמסקנת ערוגת הבשם], שפיר הקשה הגרע"א.

ה. לחלק בין הנושאים

אך יש לעיין בזה, דאולי נחלק בין סוכה ביום שמיני בחוץ לארץ [או אתרוג בחול המועד] ובין קידוש לאחר שהתפלל.

דהנה זה תליא במי שישב בסוכה הכשירה מן התורה ופסולה מדרבנן, כגון סוכת נסרים, והשתא נזדמן לו עוד סוכה שכשירה מן התורה ופסולה מדרבנן, כגון שהסכך מקבל טומאה מדרבנן, האם נימא ליה שיחזור ויעשה המצוה. [וכעין זה יש לעיין במי שיש לו סוכה ויש שם פסול אחד דרבנן כגון נסרים, ואין לו סוכה אחרת, האם צריך להקפיד באותו סוכה שגם לא יהא סכך בדבר המקבל טומאה].

ויש לדון דזה לא דמי לגוונא דערוגת הבשם, דבשלמא התם בגוונא דערוגת הבשם, יש צד לומר דחייב לקיים הדרבנן, דהרי ביום הזה עדיין לא קיים מצותו כלל, משא"כ הכא הרי כבר קיים המצוה דאורייתא, ואם כן נימא דבכהאי גוונא אינו חייב לקיים הדרבנן.

והכי נמי בנידון הגרע"א, הרי דאורייתא בלא הדרבנן כבר קיים בתפילה, ואם כן נימא דודאי אינו חייב לקדש שנית באופן שלא מהני מדרבנן.

ספק הביא ב' שערות

הנה יש לעיין במי ששמע קידוש מגדול שלא נבדק אם הביא ב' שערות, שהשומע לא יצא ידי חובתו מספק, האם נימא שיקדש שנית בברכה.

א. ספק אם קידוש מקדש שנית

הנה במסופק אם יצא ידי חובת קידוש, באופן שחייב מן התורה בקידוש, מקדש שנית בברכה, דספק דאורייתא לחומרא.

וכמו שמצאנו במי שלא קידש כל השבת עד בין השמשות של סוף השבת, ולא התפלל בשבת, דאמרין (משנה ברורה סי' רע"א ס"ק ל"ט, שער הציון שם ס"ק מ"ו) שמקדש כדינו דהוה ספיקא דאורייתא.

[אלא דן בשער הציון (שם) מפאת שחייב קודם בהבדלה ואסור לטעום מן הכוס והיאך יאכל כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה. ותיירץ בתרי אפני, או דצריך לומר דאיירי כשהוא באמצע סעודה שלישית. או דקידוש שעיקרו מדאורייתא דוחה לאסור הטעימה שקודם הבדלה שהוא דרבנן].

ב. אף אם רק מדרבנן לא סמכינן

מעתה בפשוטו הכי נמי בנידון דידן, נהי דיצא ידי חובתו מן התורה, דמן התורה אזלינן בתר חזקה דרבא, אבל מדרבנן הרי דלא יצא מספק.

[אמנם בתשובות תורת חסד (אוי"ח סי' א' וב') האריך דכל הא דלא אזלינן בתר חזקה דרבא, היינו רק לכתחילה אבל בדיעבד יצא. ואייתי דברי רמב"ן בחולין (ג' ב' ד"ה ועכשיו)].

אם כן שוב דינו כהנ"ל בספק אם קידש ויקדש שנית בברכה. והנה אם נימא דמן התורה חזקה דרבא הוי ספק שקול, אזי ודאי יחזור ויקדש כדינו. ואף אם נימא דהא דלא אזלינן בתר חזקה דרבא הוה רק מדרבנן, מכל מקום כיון דמדרבנן לא יצא מספק אכתי דינו כספיקא דאורייתא.

וכעין זה יש לדון לענין ברכת המזון, אם שמע מגדול שלא נבדק, חוזר ומברך גם הטוב והמטיב, וכדן המסופק אם בירך ברכת המזון שמברך גם הטוב והמטיב.

ג. כוס יצאת ממנו והדאורייתא בעצמה

הנה כתב במגן אברהם (סי' רע"א ס"ק ב') דבן י"ג שנים שלא נבדק אם הביא ב' שערות, לא יוציא לנשים בקידוש שבת, דהרי כיון דנשים חייבות דבר תורה, חיישינן שמא לא הביא ב' שערות, דבדיני דאורייתא לא סמכינן על חזקה דרבא, ולכן תקדש היא לעצמה ותאמר עמו מלה במילה.

וכתב הגרע"א (קמא סי' ז') דצריך לומר דלגבי החיוב קידוש על הכוס שהוא מדרבנן, יצא ידי חובתה מהבן י"ג כיון דבדיני דרבנן סמכינן על חזקה דרבא שהביא ב' שערות, אבל לגבי החיוב דאורייתא של קידוש יוצאת בהא שאומרת קידוש בעצמה.

[הנה מבואר בשערי תשובה (סי' רצ"ו ס"ק ג') והובא בביאור הלכה (סי' רע"א סי' א' סוד"ה מ"ד) דהסומך ברעיונו על הכוס שעומד לפני המברך, מהני כוס של אידך, ואם כן בגוונא הנ"ל שפיר חשיב שהאשה בעצמה מקדשת על הכוס, אמנם כתב בביאור הלכה דמבואר בדברי הגרע"א הנ"ל דלא סבירא ליה הכין].

אך הקשה על זה הגרע"א דאינו כן, דיש כאן ברכה לבטלה לגיסא שהוא גדול, דהרי כיון דמברכת מילה במילה בעצמה, לא שייך לומר דיוצאה גם כן בשמיעה, דאם באת לומר דיוצאת בשמיעה דשומע כעונה אם כן ברכתה שבפיה לבטלה, מעתה הרי אם באמת הביא ב' שערות והיא רוצה לצאת בשמיעתה ממנו כדי שיהיה קידוש על הכוס, מה שמברכת לעצמה הוי לבטלה.

ד. ראייה מהגרע"א דלא כהנ"ל

מעתה העירו דמבואר מדברי הגרע"א דלא כדברינו הנ"ל, דהרי לדברינו האשה מחוייבת למיעבד לקדש בברכה ולא לסמוך על הקידוש של הבן י"ג, ואם כן אמאי חיישינן לברכה לבטלה. ואלא על כרחך יהא מוכח דלא כדברינו הנ"ל, אלא על ידי חזקה דרבא אינו חוזר ומקדש.

ה. בלא כוס אינו חייב לקדש

הנה נלענ"ד דיש לדחות, דשאני בגוונא דהגרע"א דאין כוס להאשה כדי לקדש עליו שנית, [א"ת. דהרי כבר יצאה ידי החיוב דרבנן דכוס מהבן י"ג], ואם כן תלי בהנידון [ולעיל] במי שאין לו כוס אם אומר כל הנוסח הדרבנן של קידוש, או דילמא לא צריך לומר אלא הנוסח דמהני דאורייתא.

ואם נימא דאינו חייב אלא בהנוסח דאורייתא, אם כן אתי שפיר דבאמת אין כאן חיוב לקדש שנית.

ו. להקשות על הנ"ל

אך העירו דאין לומר כדברינו מפאת חסרון כוס, ולכן כתב הגרע"א

לא הוה ברכה לבטלה, ואם כן ליכא למה שכתבת. [אמנם הקשו דחזינן בשולחן ערוך סי' רס"ט דטעמא דקידוש דבית הכנסת רק משום תקנה לא זזה ממקומה, והרי קיימא לן דקידוש במקום סעודה דרבנן, ואם כן חזינן להדיא דלא כהגרע"א].

עכ"פ נסתר מה שכתבנו בדעת הגרע"א מחמת חסרון כוס ואם כן יחא מוכח דעל ידי חזקה דרבא אינו חוזר ומקדש.

ו. תוספת שבת מבואר דחוזר ומקדש

אמנם איתא בתוספת שבת (סי' רע"א) שתאמר מילה במילה מתחילה ועד סוף, דחיוב הכוס יצא מהקטן, והדאורייתא תאמר מילה במילה, ואם כן חזינן מהתוספת שבת דחוזר ומקדש אחרי חזקה דרבא, וגם חזינן דגם בלא כוס.

הלכות שבת - מלאכת מלבן - ענף ה'

דהמים של כח ראשון חשיבא כחו, אבל התם גרע טפי דחשיבא עושה פעולה במים, משא"כ הכא שאינו עושה פעולה בחפץ הכבד.

והנה יש לדון דבאמת בהאי נידון שכתבנו לא חשיבא כחו. אבל לא מצאתי ראייה לזה.

ד. בגד דשייך לשני אנשים

הנה דן בביאור הלכה (שם ד"ה והוא שמקפיד) במנער בגד בשביל אדם אחר, והמנער מקפיד אבל הבעלים אינו מקפיד, מי אזלינן בתר בעל הבגד או בתר המנער. ונשאר הביאור הלכה בצריך עיון.

והנה לגיסא דהביאור הלכה דאזלינן בתר בעל הבגד ולא בתר המנער, יש לעיין בבגד שחור חדש ששייך לשני אנשים, ואחד מקפיד ואחד אינו מקפיד, וזה שאינו מקפיד רוצה לנער ויודע שחבירו ילשב אחריו, האם שרינן ליה.

ולכאורה הרי נעשה הכא מלאכת מלבן עבור חבירו, אך דמי להא דאמרינן (שבת ק"ג א') במלקט עשבים בארעא דלאו דיליה, דמיתסר רק מדרבנן, אבל מן התורה שרי דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואם כן בנידון דידן יש לדון דהוה דרבנן ולא דאורייתא.

ענף ו' - המנער או הבעלים

הנה יש לעיין במי שעושה מלאכה בחפץ חבירו בשבת בדבר התלוי במחשבה, ולגבי בעל החפץ איתא מחשבה אחת אך לגבי העושה הויא מחשבה אחרת.

וכגון בהא דאיתא בשולחן ערוך (סי' ש"ב סעי' א') לענין מלאכת מלבן דהמנער טליתו מטל או אבק שעליה, אסירא רק בבגד שחור וחדש ובאופן שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא נייעור,

ודן בביאור הלכה (שם ד"ה והוא שמקפיד) במנער בגד בשביל אדם אחר, והמנער מקפיד אבל הבעלים אינו מקפיד, מי אזלינן בתר בעל הבגד או בתר המנער, ונשאר הביאור הלכה בצריך עיון.

והנה כעין זה יש לדון לענין מלאכת בונה, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' שכ"ח סעי' ב"ח) דהעושה פתח למכה ומתכוון לעשות פתח חייב משום מכה בפטיש, וכתב במשנה ברורה (שער הציון שם ס"ק ס"ה) דאם הרופא אינו מתכוון לעשות פה למכה אין לזה שם מלאכה כלל, ולא שייך לומר דהוי פסיק רישא, דמכיון דאינו מכוון חסר בעיקר העשייה, וכעין הא דכתב במגן אברהם (סי' ש"ח ס"ק ל"ו) בשם המגיד משנה לענין תיקון כלי שכל שאינו מתכוון לתקן הכלי אין בו מלאכה כלל ולא אומרים בזה דאסור משום פסיק רישא.

מעתה יש לדון באופן דהרופא אינו מתכוון לפתח, אך החולה מתכוון שיהא פתח, וכמו כן לענין תיקון כלי, כשעושה הפעולה אינו חושב לתיקון הכלי אך בעל הכלי חושב שיהא לתיקון.

ולכאורה אי נימא לענין מלבן דזה שפועל המלאכה הוא סיבה לפטור, ומשום הכי אם המנער אינו מקפיד פטור, אם כן מסתבר דהוא הדין לענין מלאכת בונה אזלינן בתר הפועל לפטור, ואם הרופא לא חשב שיהא פתח פטור.

שתאמר רק אמנע הקידוש בלי הפתיחה והסיים], דאם כן תצא חובת כוס כשתקח כוס ותאמר אחריו מתחילה ועד סוף, אלא שמע מינה דסגי בהכי מעיקר הדין.

תו תיקשי דהרי מוכח בגליון הגרע"א (שם) דסבירא ליה דכשאין כוס יגיד נוסח הקידוש.

דהנה קאמר רבינו יונה דבבית הכנסת לא הוה ברכה לבטלה אע"פ שאין מקום סעודה כיון דיוצא בדאורייתא, והגרע"א הוכיח מזה דלא כמגן אברהם שיוצא בתפילה. וכתב הגרע"א דהרא"ש פליג על רבינו יונה וסבירא ליה דהוה ברכה לבטלה, משום דמקום סעודה דאורייתא, חזינן דפסיקא ליה דאם מן התורה אין צריך מקום סעודה,

ענף ה' - מנער טליתו

הנה אמרינן בגמרא שבת (קמ"ז א') המנער טליתו בשבת חייב חטאת. ושיטת רש"י (שם) דאיירי שמנער טליתו מן האבק שעליו אם מקפיד עליו. ושיטת תוספות (שם ד"ה המנער) דאיירי דוקא במנער טליתו מן הטל שעליה, שהנייעור יפה לה כמו כיבוס. אבל בנייעור מן העפר כמו שפירש רש"י בזה לא שייך ליבון. [וכתבו תוספות דהוה דומיא להא דאמרינן בגמרא התם בהך דכומתא דאביי דאיירי דהיה עליו טל. ובמאירי כתב דהתם נמי איירי בעפר].

ואיירי דוקא בטלית חדתי ושחור ודוקא בבגד שמקפיד עליו שלא ללבשו בלא נייעור.

ובשלטי גבורים הקשה על שיטת התוספות היאך היתירו לנער מהעפר, הרי אסרינן לכסכס סודר מעפר. ותירץ במשנה ברורה (ביאור הלכה שם ד"ה י"א) דהתוספות היתירו דוקא בנייעור אבל לא בעשה פעולה בגוף הדבר.

ולדינא כתב ברמ"א (שם) דיש לחוש לשיטת רש"י. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ו') דמכל מקום נראה דיש לסמוך על שיטת תוספות להקל לנער מעפר על ידי נכרי, ובפרט דלפעמים איכא בזה משום כבוד הבריות.

תו כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה שם ד"ה עליה) דיש לדון דדוקא באינו מקפיד שרינן, אבל בסתמא אסרינן, ובמקפיד בהדיא גם בלא אוכמי יחא אסור.

ויש לדון בהאי דינא בכמה חקירות:

א. ספק ספיקא

הנה יש לעיין במנער בגד מעפר, ואינו יודע אם הבעלים מקפיד, האם יש להתיר משום ספק ספיקא, דילמא כתוספות, ודילמא הבעלים אינו מקפיד.

אך איכא לברורי, אמנם לפי מה שכתב בדרכי תשובה (סי' ק"י דיני ספק ספיקא אות ל"ה) דדוקא ביכול לברר ב' הספיקות אסרינן, והרי הכא אינו יכול לברר הספיקא דדינא אם נקטינן כתוספות. אך יש לדון דשאני הכא דעל ידי שאלה הוי טפי מיכול לברר. וצריך תלמוד.

ב. אינו מקפיד תמיד

תו יש לעיין במקפיד בשבת ולא בחול מהו, דיש לומר דאזלינן בתר היום.

וכן יש לעיין במקפיד מפתת נוכחות מסויימת, כגון דירא מתוכחות, האם חשיב מקפיד.

ג. יפול מפתת כבדו

הנה יש לעיין ביש עפר לרש"י, או טל לתוספות, אם שרי ליה להניח טליתו באופן שהעפר או הטל מפתת כבדו יפול למטה, האם חשיבא כעושה מעשה בהעפר או בהטל.

והנה קא נגעא זה בהא דיש לדון בכהאי גוונא בכל התורה אם מניח חפץ ובצידו דבוק חפץ שמפתת כבדו יפול למטה ומביא החפץ למקום אחר ושם נופל החפץ, האם חשיבא פעולה דידיה.

והנה בבדקא דמיא ופותח הפקק והמים זורמים החוצה, אמרינן

ענינים שונים [א']

ג. הנאת הגוף

הנה העירוני לתרץ עוד, דיש הנאת הגוף לשמוע את הנגינה, ודמי להא דאמרינן (ראש השנה כ"ח א') במודר הנאה מן המעיין אסור לטבול בו בימות החמה.

וכן מצאנו לענין תלמוד תורה דכתב בט"ז (יו"ד סי' רכ"א ס"ק מ"ג) וכך כתב ברבינו אברהם מן ההר בנדרים (מ"ח א') דבמודר הנאה אסור ללמדו תורה, דבמצות לימוד תורה לא אמרינן דלאו ליהנות ניתנו, דהרי שאני מצות תלמוד תורה שעיקר הציווי הוא כדי להתענג במדע ולשמח לבבו ושכלו, כדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, נמצא דיש הנאה ממש.

ד. ריוח ממון

הנה יש ליישב עוד בדרך רחוקה, דהנה כתב באמרי בינה (הל' נדרים סי' ט"ז) ובחזון איש (אהלות סי' כ"ב ס"ק כ"ז ד"ה כ') דדינא דמצות לאו ליהנות ניתנו היינו דוקא כשאין המצוה עולה כסף, דהרי הא דאמרינן דמצוות לאו ליהנות ניתנו היינו רק דעצם הנאת המצוה לא חשיבא הנאה, אמנם היכא דמרויח בזה ממון, נמצא דנהנה מאיסורי הנאה לא רק הנאת המצוה אלא גם הנאת ממון, וזה אסרינן לעשות באיסורי הנאה. [לפי זה במצבה צריך לומר דאין האבן עולה כסף].

מעתה נימא דחלילים לספוד עולים כסף ואם כן לא אמרינן בהו כללא דמצות לאו ליהנות ניתנו כיון דיש הנאת ממון.

אמנם רחוק הדבר, [א"ה]. לכאורה כונת רבינו שרחוק הדבר דאיירי דוקא באופן שיש הנאת ממון החלילים.

וגם תיקשי מתוספות בחולין (ק"מ א' ד"ה למעוטי) דמבואר דלא כהנ"ל, דהרי כתבו דיינין דשרי בהמה של עיר הנידחת לקרבן משום מצות לאו ליהנות ניתנו, והא קרבן עולה כסף. [ואולי נימא דאיירי בקרבן נדבה ואם כן לא הרויח כסף דאם לא יקח הבהמה לא יביא קרבן כלל].

אין לספוד בחלילים

הנה אמרינן (שבת קנ"א א', שולחן ערוך סי' שכ"ה סע' ט"ו) נכרי שהביא בשבת חלילין (פירוש כלי נגון חלילים שקולם מעורר הבכי) לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב.

ולכאורה תיקשי דהנה הספד הוה מצוה, וקיימא לן מצוות לאו ליהנות ניתנו, והרי אמרינן (שולחן ערוך סי' תקפ"ו סע' כ"ב) דמשום הכי שרי גם לענין מעשה שבת, כגון אם נכרי הביא שופר מחוץ לתחום בחום טוב, שרינן לתקוע בו, משום מצות לאו ליהנות ניתנו.

א. האם מנהג לאו ליהנות ניתנו

הנה יש לדון דלספוד עם חלילים הוה רק מנהג, ויש לומר דבמנהג לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו.

אמנם בכתב סופר (יו"ד סי' קע"ז) דן אם לענין מנהג נמי אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, ואייתי מתשובות הרשב"א (סי' תקל"ז) דמותר להעמיד מצבה מאיסורי הנאה ולא אמרינן דנהנה, דכיון דיש מנהג לעשות מצבה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, ואם כן אמאי אסרינן בחלילים.

[וכן יש להוכיח מהא דאמרינן (משנה ברורה סי' תרס"ד ס"ק כ"א) לענין מנהג דנטילת ערבה שיקח ערבה מהלולב, וכמו כן איתא במשנה במעילה (י"ג ב') לענין לקחת ערבה משל הקדש, עיין שם בתוספות שם ד"ה ערבה. כמו כן בשופר האסור בהנאה, אמרינן (ראש השנה כ"ח א') דמותר לתקוע בו ולכאורה איירי בכל המאה תקיעות, כמו כן אמרינן בגמרא עירובין (ל"א א') דמותר להניח עירוב בבית הקברות משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, ובפשוטו שרי לערב אף לצורך מנהגא, כמו כן כתב בפרי מגדים (או"ח סי' קע"א א"א סק"א) דמותר לזרוק פירות ערלה על חתן, משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, אע"פ שהזריקה אינו אלא מנהגא. ועוד עיין מה שהבאנו בגליון פרשת ויחי תשע"ז].

ב. חלוק מנהג דחלילים

אלא נצטרך לומר דחלוק מנהג דמצבה מנהג דחלילים. [א"ה. אולי כוונת רבינו דהמנהג להספיד עם חלילים אינו מנהג גמור].
עוד יש לומר דחיישינן שינגן יותר מהמנהג.

ענינים שונים [ב']

ג. חוט קשור ליבשה

עוד העירו דמשכחת לה שהדגים הם בים וקשור חוט למשא ברשות הרבים והנה מושכים המשא ד' אמות ברשות הרבים.

אך בזה יש לומר דיהיו פטורים דחלק מהחפץ בכרמלית, וכי תימא דאגודו במקום פטור היינו רק באותו חפץ ולא בדבר קשור, אך חזינן לא כך בגמרא ריש פרק הזורק (שבת צ"ו ב') דאמרינן התם דחוט במחט חשיב אגודו במקום פטור.

ד. עקירה והנחה ברשות היחיד

הנה כתב ברשב"א בעבודה זרה (ט"ו א' ד"ה א') דאיסור מחמר אף בעקירה והנחה בתוך רשות היחיד, אבל שביתת בהמתו ליכא, ותמהו בר"ן ובריטב"א (שם) הא אינה מלאכה. ונצטרך לומר בדעת הרשב"א דמכל מקום מחמר איכא כשיש עקירה והנחה.

מעתה בדגים שכתבו תוספות דיש מחמר, יהא ראייה לרשב"א דאיסור מחמר בעקירה והנחה גם ברשות היחיד, ואם כן הכי נמי איכא מחמר בדגים שהם בכרמלית.

ואם כן יקשה על שאר קמאי. [כד נימא דאין מחמר אלא בהוצאה]. ונצטרך לומר דפליגי על תוספות דיש מחמר בדגים. אך להאמור אתי שפיר, דמשכחת לה גוויי דמחמר גם בעקירה והנחה מרשות היחיד לרשות הרבים.

מצאנו מחמר בדגים

כתבו קמאי (תוספות בבא קמא נ"ה א' ד"ה המנהיג, בתירוץ אחד) **דגם בדגים יש מחמר**. [דילפינן בגזירה שוה לאסור דגים בשבת במלאכה. ואיירי בקרא דעשרת הדברות שהוא לאו דמחמר. והדר ילפינן משבת דיש גם כלאים במנהיג שני סוגי דגים].
ויש לשאול היאך משכחת לה מחמר בדגים הרי הים הוה כרמלית.

א. רק במלאכת הוצאה

הנה גוף הנידון היינו דוקא אם נימא שמחמר הוה רק במלאכת הוצאה, אבל בשאר מלאכות לא מקרי מחמר, דמחוסר פעולת הבהמה. אמנם במנחת חינוך (סוף מצוה ל"ב) כתב בפשיטות דמחמר הוה בכל מלאכות, ולדבריו לא תיקשי כהנ"ל דהרי משכחת לה מחמר בשאר מלאכות.

[והנה דעת הראב"ד (בבא קמא נ"ד ב') דבדגים ליכא שביתת בהמתו, וכתב בספר זכר דבר (סי' ט"ו אות א') דתליא ב' תירוצים בתוספות הנ"ל. והנה יהא תליא בזה דג שהרג אדם אם חייב סקילה].

ב. רקק

הנה יש לומר דמשכחת לה ברקק בימות הגשמים פחות מ"י טפחים דהוה רשות הרבים ויש דגים בהרקק.

כמו כן העירו דמשכחת לה באופן שהדגים היו ביבשה ברשות היחיד והוציאם לרשות הרבים ואחר כך זרקם למים בחזרה.

לקבלת הגליון

במייל,

לתרומות והערות:

L5703949@gmail.com

לרפואה שלימה

יוסף משה בן אורה נ"י

יצחק לוי בן אסתר נ"י

אפרים בן אסתר נ"י

לרפואה שלימה בתוך שאר חולי

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.